

¶ Paul Norlén: *“Textens villkor”: A study of Willy Kyrklund’s prose fiction*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1997. [= Stockholm Studies in History of Literature 35] Pp. 240. ISBN 91-22-01743-7.

Willy Kyrklunds författarskap uppvisar en stilistisk spännvidd från en Hjalmar Söderbergs eller Runar Schildts klarhet och distanserade elegans till vad som kunde kallas en expressionistisk konkretism. Temperamentsmässigt pendlar texterna mellan kylig distans och våldsam, ibland narraktig, patetik. Tematiskt kan Kyrklund räknas till fyrtioalets arvtagare, men han har kommit att utveckla existentiella och språkkritiska teman med en gäcksam lekfullhet som kanske bäst jämföres med internationella storheter som Jorge Luis Borges och Italo Calvino.

Paul Norléns *“Textens villkor”, a study of Willy Kyrklund’s prose fiction* (1997) uppmärksammar främst hur Kyrklunds texter är *gjorda*. Den narratologiska inriktningen signaleras redan av titeln, en travestering av Kyrklunds återkommande tal om “människans villkor”. Kapitlet “Genre, parody, and writing” behandlar främst *Ångväkten och andra noveller* (1948). Norlén tvekar inför beteckningen *novell* på Kyrklunds tidiga kortprosa och begrundar bl.a. alternativ som *fabel*, *modern saga* och *legend*, genrer som erbjuder en frigörelse från realismens konventioner. Ändå är novellen – illusionsromanens lillebror i Norléns begreppsbestämning – ett nödvändigt analysredskap för att rätt uppfatta den ironisk-parodiska dimensionen i Kyrklunds tidiga kortprosa. När det gäller etik och verklighetsuppfattning drabbar den ironiska parodieringen såväl “traditional short prose genres” som den realistiska novellen, även om dessa innehållsliga aspekter av genreproblematiseringen spelar en underordnad roll i framställningen. Flera av analyserna pekar på texternas illusionsbrytande och metanarrativa karaktär. Kyrklunds lekfulla och distanserade förhållande

till olika genrer sägs vara uttryck för skrivandets plåga och svårighet, men ses främst i ljuset av berättandets spänning mellan realism å ena sidan och allegori, symbolism, "didaktik" etc. å den andra. Också Kyrklunds ofta åberopade åtskillnad mellan texten som en "modell av världen" respektive en "tankemodell" mobiliseras för att skilja den "realistiska" novellen från andra kortprosaformer (s. 25 et passim). Norlén upphåller sig mindre vid frågor om de djupare drivkrafterna bakom distanseringen från realismen utan undersöker främst hur denna *signaleras* i texterna.

I "Abel Amatus Ohmberg", en berättelse om hur det inte går väl för den som flitigt bemödar sig, parodieras den sedelärande berättelsen, vilket sägs skapa den kritiska distans som krävs för att uppfatta "the process of narrative construction". Norlén vill ingalunda bestrida berättelsens samtidsrealistiska inslag utan tillstår att denna inte kan reduceras till "just a self-reflexive text about texts, even though it also is that" (s. 55).

Analysen av titelnovellen "Ångvälden" – en ond saga om hur en ångvält sätts i rörelse av några lekande barn och sedan löper amok i ett villasamhälle – fångar övertygande och pedagogiskt det tidlösa (mytiska) och tidsbundna (anknytningen till fyrtiotalistisk ångesttematik). Besynnerligt är emellertid att den realistiska *representationen* av "livet" (lekande barn i ett idylliskt villaområde) sägs vara *botad* av den framrullande ångvälden i dess funktion som symbol för "livets villkor". Detta är en pressad och dramatiserande (*botad*) personifiering av det enkla förhållandet att "Ångvälden" uppvisar såväl realistiska som symboliska drag.

Enligt Norlén har en hypertext till skillnad från en allusion oftast en mer genomgripande betydelse för läsarens förståelse av en text. Därför är det förvånande att det största enskilda utrymmet i kapitlet "Intertexts and narrative structure" ägnas den hypertextuella relationen mellan Runar Schildts berättelse "Den svagare" och Kyrklunds "Den ihärdige Geronimo" (*Hermelinens död*, 1954). Norlén finner nämligen "relatively few corresponding points between these two narratives" (s. 153f.), och inte heller bedömer han att kännedom om Schildts berättelse är nödvändig för förståelsen av "Den ihärdige Geronimo". Avslutningsvis

vänder sig Norlén i stället till de två fabler som inleder Kyrklunds berättelse och finner, föga överraskande, dessa vara "closer to hand" för förståelsen (s. 154).

I kapitlet "Irony and 'människans villkor'" illustreras en grundläggande ironisk klyvnad med en sentens från *Mästaren Ma* (1953): "Jag intresserar mig inte för människan. Jag intresserar mig för människans villkor." Men analyserna inskränker sig oftast till att påvisa att Kyrklunds texter på ett allmänt plan är två- eller flerstämmiga. Norlén konstaterar att dragningen till "a split perspective is a defining characteristic of Kyrklund's early texts" och att alla illusioner om ett högre perspektiv konsekvent undermineras av Kyrklunds ironi (s. 79), vilket såvitt jag kan se också gäller resten av författarskapet. Verkligt givande är dock analysen av *Tråsam* (1949), vars karaktär av mekanisk lek och barnramsa intressant relateras till romanens titel och kluvna karaktär.

Analysen av *Tråsam* fogar sig också väl till spel- eller lektemat i kapitlet "'Tankemodeller' and games". Att Norlén uppfattar Kyrklunds återkommande karakteristik av sina verk som "tankemodeller" snarare än "modeller av världen" som en distansering från realismen har redan nämnts. (Samtidigt måste man minnas att modellen skapas inte bara för lek utan också för att se verkligheten bättre.)

Spel i olika former är hos Kyrklund ofta metaforer för livets nyckfullhet eller människans maktlöshet. Men anspelningar på spel och matematiska strukturer har också en mer genomgripande strukturerande roll för flera texter i det att deras uppbyggnad illuderar temat. Spelets strukturerande roll i "Den förståndige Edovino" (*Den överdrivne älskaren*, 1957) friläggs elegant. Ändå lyckas Norlén inte sätta accenten alldeles rätt. I slutet av berättelsen bärgar Edovino den dödade Maria Chiara, en i kärlek med konventionens mått vidlyftig kvinna:

Han sjunker djupt i leran när han bär sin börda. Hon är tung. Snabbt, o snabbt, gror kaos' frö, snabbt och lätt som en uppflammande låga eller en mynningseld. Hon väger tungt på hans rygg, varje del av hennes kraftiga felfria kropp väger särskilt, höfterna väger var för sig, vadorna var för sig, fötterna var för sig, bröstet

var för sig, och håret.

Påståendet att döden – sedd ur “a game perspective” – frigör det kaos-frö som förvandlar “what was a person into a collection of separate body parts” (s. 183) är visserligen inte felaktigt men förbiser att “kaos’ frö” groor som *en uppflammande låga* eller *en mynningseld* (Maria Chiara har just blivit skjuten). Liknelsen är *split*, för att alludera på ett av Norléns centrala begrepp. *Den uppflammande lågan* kan vara Edovinos, ty berättelsen handlar ju om hur *kaos’ frö* börjar gro i den *förståndige* och förnöjsamt gifte Edovino, dennes och makan Edovinas gemensamma “särskiljda motvilja” mot “romantiska konstruktioner” till trots. Maria Chiaras sönderfall i separata kroppsdelar – “brösten var för sig, och håret” – är också ett sätt att gestalta Edovinos “synekdochiska begär”. Denna tolkning kan naturligtvis utvecklas med större utförlighet.

Mindre övertygande är försöket att tillämpa spelteorin (*game theory*). Visst kan relationen mellan agenter inom en fiktiv ram beskrivas i spelteoretiska termer. Men försöket att tillämpa spelteorin på *textens relation till läsaren* (s. 185) eller, som i analysen av “Återtaget drag” (*8 variationer*, 1981) med dess variationer på berättelsen om Wilhelm Tell, på *relationen mellan “Återtaget drag” och (Schillers version av) berättelsen om Wilhelm Tell* (s. 206) bortser från att spelteorin kräver oberoende motspelare, varför det inte uppstår en situation tillgänglig för reella spelteoretiska överväganden i beskrivningen av relationen mellan text och läsare, mellan texter eller mellan en *författares* text och andra texter. Inte ens om spelteorin ska ses i metaforisk eller analogisk mening kan jag se annat än att analogin är missvisande. Än mer bjärt framstår denna invändning mot försöket att tillämpa spelteorin också på den interna relationen mellan *Kyrklunds* olika versioner av Wilhelm Tell i “Återtaget drag”. Det är, som mästaren i *Mästaren Ma* (1953) förmodligen skulle säga, lika omöjligt “som att spela schack med sig själv”. Sammanfattningen av den hypertextuella och spelteoretiska (“Återtaget drag” karakteriseras som a “game of strategy”, s. 201) analysen är också väl allmän: intertexten – Norléns terminologi skiftar – skänker “resonance for the text at hand” (s. 207).

Att min avhandling *Jaget, friheten och tystnaden hos Willy Kyrklund* (1981)

ägnar stort utrymme åt kritiken av realismen och det metafiktiva inslaget hos Kyrklund förbigås. Norlén slår fast att “the ‘conceptual’ tends to predominate over the ‘representational’” (s. 97) i *Solange*, liksom i *Tvåsam* och *Mästaren Ma*, vilket gör det förvånande att jag *en passant* med en mild förebråelse naglas fast vid en karakteristik av *Solange* som en icke-realistisk roman (“*Textens villkor*”, s. 112), mitt modifierande *snarare* till trots. Dessutom slår jag inledningsvis fast att det inte gives något “enkelt svar på frågan vad för slags roman *Solange* är” utan att det är “spänningen mellan mimesis och illustration som kännetecknar nästan allt berättande” (*Jaget, friheten ...*, s. 124). Distinktionen påminner om Norléns flitigt återopade åtskillnad mellan *representational* och *conceptual*. Min mer kategoriska formulering (*Jaget, friheten ...*, s. 125) ses inte i sitt sammanhang, trots att Norlén (“*Textens villkor*”, s. 125) själv diffust tangerar frågan om berättarens förhållande till sina gestalter i *Solange* – till synes omedveten om att jag ägnar frågan om sympatifördelningen i Kyrklunds texter ett ganska stort utrymme (s. 121-140, om *Solange* s. 124-128).

Norlén tycks av förordet att döma syfta till en introduktion av Kyrklund för en anglosaxisk läsekrets, vilket aktualiserar frågan om hans urval. Älskade klassiker som *Solange* och *Mästaren Ma* kommer i skymundan för de många novellerna, vilket kanske gör boken mindre lyckad just som introduktion. Nio av arton noveller med egen rubrik ingår i *Ångvälden*, ett ur kvalitativ synvinkel diskutabelt urval. Vare sig ur introduktions- eller forskningssynpunkt framträder någon riktig motivering för urvalet. Det stora utrymmet åt Kyrklunds kortprosa kan bl.a. motiveras av att denna genre generellt är styvmoderligt behandlad av kritik, forskning och marknad, men ändå kunde i mina ögon ett såväl kvalitativt som forskningsmässigt intressantare urval gjorts. Det stora antalet behandlade noveller gör dessutom framställningen svåröverblickbar. Det utrymme många noveller består kan jämföras med att “romanen” *Polyfem förvandlad* (1964) ägnas sex sidor, ett verk som enligt Norlén “might well serve as a model of the author’s entire oeuvre”.

“*Textens villkor*” är en välkommen studie som ett komplement till tidigare mer idéanalytiska kommentarer. Norlén har en fin känsla för

narrativa detaljer och bjuder också på flera intressanta intertextuella iakttagelser. Den har ett självklart akademiskt värde utöver introduktionens.

Gunnar Arrias, Luleå tekniska universitet